

FELSEFE DÜNYASI

2014/1 Sayı: 59 FELSEFE / DÜŞÜNCE DERGİSİ
Yerel, Süreli ve Hakemli Bir Dergidir. ISSN 1301-0875

Sahibi

Türk Felsefe Derneği Adına
Başkan Prof. Dr. Ahmet İNAM

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ

Yazı Kurulu

Prof. Dr. Ahmet İNAM
Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ
Prof. Dr. İsmail KÖZ
Prof. Dr. Celal TÜRER
Doç. Dr. Levent BAYRAKTAR
Doç. Dr. M. Kazım ARICAN
Araş. Gör. M. Enes KALA

Felsefe Dünyası yılda iki sayı olmak üzere Temmuz ve Aralık aylarında yayımlanır. 2004 yılından itibaren PHILOSOPHER'S INDEX ve TUBİTAK/ulakbim tarafından dizinlenmektedir.

Adres

Necatibey Caddesi No: 8/122 Kızılay - Çankaya / ANKARA
PK 21 Yenışehir/Ankara • Tel & Fax: 0 312 231 54 40
www.tufed.org.tr

Fiyatı: 35 ₺ (KDV Dahil)

Banka Hesap No: Vakıf Bank Kızılay Şubesi
IBAN : TR82 0001 5001 5800 7288 3364 51

Dizgi ve Baskı

Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi
Alınteri Bulvarı 1256 Sokak No: 11 Yenimahalle/ANKARA
Tel: 0 312 354 91 31 (Pbx) Fax: 0 312 354 91 32
Basım Tarihi : Temmuz, 2014, 750 Adet

ÇAĞDAŞ BİR KÜLTÜR SOSYOLOĞU: MUZAFFER TUFAN

Mehmet BAYRAKDAR*

Benim kendilerine hitap ettiğim şekliyle Muzaffer Ağabey, günümüz Türk dünyasında yetişmiş olan en önemli bir kültür sosyoloğudur. Muzaffer Ağabey'i, 1973 yılının Mart ayının ilk günlerinde tanımıştım. Paris'teki Cité Universitaire'in güney lokantasına üç Türk arkadaşım ile öğle yemeği için gitmiştik; yemek için kuyruğa girmiştik. Önümüzdeki o günden sonra benim için "Muzaffer Ağabey" olacak kişi bize dönerek, sevimli bir bakışla "Siz Türk müsünüz?" dedi; biz de "Evet, Türküz" dedik. Gülerken ve sevimli bakışları bir kat daha artarak, "Ben de Türküm; Yugoslavya Türklerinden; Gostivar'dan" dedi. Kendisiyle dostluğum, işte o gün böyle başlamıştı; sağlığında çeşitli vesilelerle dostluğumuzu yeniledik. Bilim aşkı ve Türk sevgisi üzerine kurulu dostluğumuz Hakk'ın rahmetine kavuştuğu 2012 yılından sonra da manevi olarak sonsuza dek devam edecektir.

Burada ne Muzaffer Tufan ile olan dostluğumuzun hikayesini ve onunla olan tatlı hatıralarımı, ne de onun hayatını anlatacak değilim.¹ Sadece elimden geldiği ölçüde, bir kültür sosyoloğu olarak onun bilimsel kişiliğinin bazı yönlerini tanıtmaya çalışacağım.

Muzaffer Tufan'ın kitap, makale ve bildiri türünden bilimsel çalışmalarına baktığımızda, onun bilimsel ilgisinin odaklandığı temel alanın, genel olarak Türk tarihi ve kültürü, özel olarak da Balkan tarihi ve kültürü olarak görünmektedir. Akademik formasyon itibarıyla sosyolog olan Muzaffer Tufan Türk tarih ve kül-

* Yeditepe Üniversitesi Felsefe Bölümü, Prof. Dr.

1 Prof. Dr. Muzaffer Tufan'ı okuyucular arasından tanımayanların olabileceğini düşüncesiyle onu çok kısa olarak tanıtmak faydalı olacaktır. Muzaffer Tufan, 1936 yılında Makedonya'nın Gostivar kentinde doğmuştur. Yüksek öğrenimini Üsküpte tamamlamıştır. 1972'de Paris René Descartes Üniversitesi sosyolojiden Yüksek Lisansına kayıt olmuştur ve 1978'de Doctorat du 3e Cycle diploması almıştır. 1985 yılında da aynı üniversiteden tarihten Devlet Doktorası (Doctorat d'État) diploması almıştır. 1987 yılında Türkiye'ye gelerek, Hacettepe, İstanbul ve Trakya Üniversitelerinde dersler vermiştir. İstanbul'da 2012 yılında vefat etmiştir.

türünü, bir tarihçi bakış açısıyla değil; bir sosyolog bakış açısıyla incelemiş ve yorumlamıştır.

Kırk yılı aşan bilimsel ve akademik kariyerinin neredeyse tamamını Türklüğe, Balkan Türklerine ve bu arada Balkanlarda yaşamış ve yaşamakta olan Müslüman topluluklara adanmış olan, profesörlük rütbesi ve unvanıyla Üsküp Üniversitesi ile Hacettepe, İstanbul ve Trakya (Edirne) Üniversitelerinde hocalık yapmış olan, uzun ve hacimli değerli çalışmalarını belgelere ve birinci el kaynaklara dayandıran Muzaffer Tufan, hiç kuşkusuz kültürel sosyoloji veya kültür sosyolojisi ekolünün kurucularından ve önemli temsilcilerinden birisidir. Biz burada daha çok onun bu yönünü ele alıp tanıtmak istiyoruz. Bilimsel çalışmalarının önemli bir kısmını Sırpça ve diğer Balkan dillerinde yazdığı ve bizim de o dilleri bilmediğimiz için, Muzaffer Tufan'ın sosyoloji, tarih ve kültür anlayışını maalesef sadece Türkçe ve Fransızca eserlerine ve yazılarına dayanarak ortaya koymaya çalışacağız.

Muzaffer Tufan, kuramsal sosyolojiye bir disiplin olarak bakmış; ancak bu disiplinle bilgiye ulaşmak için, uygulamalı bir bilim dalı haline getirilmesi gerektiğine inanmıştır. Uygulamalı sosyolojiyi kendisinin de açıkça belirttiği gibi iki alan araştırmasıyla yürütmüştür: Tarih ve Kültür. Bu alanlardan birisine "Kültür Tarihi"; diğerine ise, "Kültür Sosyolojisi" demiştir.² Dolayısıyla Muzaffer Tufan için esas olan kültürdür; ancak kültürün bulunduğu ve açığa çıktığı yer, dil ve tarihtir; araştırma yöntemi ise bir bütün olarak sosyolojidir. Bu nokta oldukça önemlidir: bize göre Türk kültürünün incelenmesine ve araştırılmasına uygulanışı da yenidir. Elbette Muzaffer Tufan'dan önce Balkan Türk tarihi ve kültürüyle ilgili bilimsel çalışmalar yapılmıştır; fakat Balkan Türk kültürünü tarih zemininde sosyolojik yöntemle çalışma yapmak Muzaffer Tufan'ın önemli bir katkısı olmalıdır; onun ayrıcalığı bu noktadadır.

Muzaffer Tufan, kendisinin de belirttiği gibi, bilimsel çalışmalarını bir "Özel dünya" ve bir "Genel dünya" ya yönelik yapmıştır. Özel dünya, akıl ile his, beyin ile kalbin karmaşık ürünü olan her insanın özel benliğidir.³ Genel dünya ise, bu benliği tarihte sosyolojik yöntemlerle ortaya çıkarmaktadır. Özel dünya, yine kendi ifadesiyle "Genel dünya" içerisinde bulunur; insanlar Özel dünyadan ne kadar uzaklaşırsa uzaklaşsın, yine de "Genel dünya" içerisinde kalırlar ve yaşamaya devam ederler. Dolayısıyla bir ulusun tarihi ve kültürü özel dünyaların toplamıdır. Bu açıdan bakıldığında bir Balkan Türk'ünün özel dünyası, genel

2 Tufan (M.): "Kültür Tarihi ve Kültür Sosyolojisi Alan Araştırması", Balkanlarda Türk Kültür Bütünlüğü, İstanbul, 2010, s. 21. Bu eser bundan sonra adı geçen eser olarak, "Age." şeklinde kısaltılarak anılacaktır.

3 Tufan, (M.): Önsöz, Age., s. 14.

Türk dünyasından ayrı değildir. Bunun için de Muzaffer Tufan'a göre coğrafyalar, bir farklılık veya farklılaşma unsuru değildir. Özel dünya davası, genel dünya davası demektir. Yaşam ülküsü, Dava'yı yaşatmak ve tanıtmak olmalıdır. Muzaffer Tufan da, özel dünyası ile bir Dava adamıdır. Dava, Türk tarihi ve kültürüdür.

Bir ulusun tarihi veya kültürü, elbette başka yöntemlerle başka bilim dallarına da konu yapılarak incelenebilir. Hangi yöntemle ve hangi disiplinde bir ulusun tarihi ve kültürü incelenirse incelenir, doğru bakış açısına sahip olmakla az-çok aynı doğrulara ulaşılabilir. Ancak tarihsel ve kültürel olaylar oldukça karışık ve karmaşık bir sosyolojik olaydır. Nitekim Muzaffer Tufan bunu bir nehre benzetir.⁴ Nehir akış yatağından karışan başka nehirlerde karışır, kollara ayrılır. Bunun için tarihe ve kültüre birlikte bakmayan bilim adamları gerçeklikten uzak farklı anlayışlar ortaya koyabilirler. İşte bu gerçekliğe, Muzaffer Tufan bir kısım makalelerinin toplamından oluşan eserine ana başlık olarak "Balkanlar'da Türk Kültürü Bütünlüğü" adını kaynakla işaret etmiştir.

Tarihe çeşitli tarihsel olayların bir birikimi olarak bakılabilir; bir coğrafyada tarih yapan bir ulus, daha sonra orada bir bütün olarak kalmayabilir ve kesintiye uğrayabilir. Nitekim, uzun Türk Balkan tarihi de, Balkan Savaşlarından sonra böyle olmuştur. Ancak o ulusun orada tarihi artık olmasa bile, o ulusun oradaki varlığını, devamını ve hayatietini kültür kesintisiz olarak devam ettirir. Kültür tarihten ayrı olmamakla birlikte, tamamen tarihe de indirgenemez. İşte bu açıdan kültür daha önemlidir. Bu gerçeği herkesten daha iyi bilen Muzaffer Tufan, araştırmalarının merkezini teşkil eden Balkanları, özellikle kültürel tarih ve kültürel sosyoloji olarak da alıp incelemiş ve tanıtmıştır. Bu nokta ve bakış açısı, oldukça önemlidir. Bilindiği gibi Osmanlı Türkleri, Balkan savaşları sonucu Balkanları terk etmek zorunda kalmışlardır; fakat Türk kültürü bir bütün olarak hala Balkanlarda hakimdir; sadece bölgenin Türkleri arasında değil; Türk kültürünün etkilenmiş olduğu Sırp, Makedonyalılar, Arnavutlar, Hırvatlar gibi halklar arasında da devam etmektedir.

Muzaffer Tufan'ın özelde Balkan tarih ve kültürü ve genelde Türk tarih ve kültürünü incelemek için seçip oluşturduğu kültürel tarih ve kültürel sosyoloji alanlarından birincisi, kültürün tarihsel kökenlerini ve kaynaklarını belirler ve açıklar; bunun için gerçek tarihi olaylar kadar efsaneler, masallar, hikayeler, heykeller, resimler, atasözleri, türküler gibi her türlü yazılı belgeler ve bilgiler önem arz eder. Bütün bunlar, tarihi olaylar ve belgelerle birlikte yapılan analizler bize kültürel tarihin oluşmasını ve açıklamasını sağlar. Muzaffer Tufan bilimsel çalışmalarında bütün bu unsurlardan söz etmiştir. Örneğin ele aldığı Sarı Saltık, Yu-

4 Tufan (M.): "Kültür Tarihi ve Kültür Sosyolojisi Alan Araştırması", *Age.*, s. 21.

nus Emre, Karacaoğlan, Hacı Bektaş Veli, Mevlana, Nasreddin Hoca gibi seçtiği örneklerle, konuyu işlemiştir.⁵ İkincisi kültürün birey ve toplum yaşamını nasıl oluşturduğu, bireyi ve toplumu nasıl şekillendirdiği, belirli bireyler ve toplumlarla başka bireyler ve toplumlar arasındaki etkileşimin keyfiyetini ve hakimiyetini açıklar.

Muzaffer Tufan'a göre, hem sosyolojik, hem de tarihi açıdan, bir kültürün ne ve nasıl olduğunu anlamının bir yolu da, o kültür içerisinde yetişmiş ve aynı zamanda o kültürün yapıcısı olan örnek şahsiyetlerdir. Ona göre Türk kültürü söz konusu olunca, bu örnek şahsiyetler yukarıda adları sayılan kişilerdir. Bunlar aynı Türk kültürü içerisinde yetişmiş olmalarına rağmen, Türk kültürünün farklı özel yönlerini temsil ederler. Örneğin Yunus halkçılığı ve gönül adamlığını temsil ederken, Nasreddin Hoca, zihni kıvraklığı ve oyun kuruculuğunu temsil eder.⁶ Bu örnek şahsiyetler, Türk kültürünün evrenselleştirici unsurlarıdır aynı zamanda. Onların duyguları, düşünceleri, sanatları sadece kendi kültürlerini etkilememiştir; örneğin Balkanlar söz konusu olunca, Bulgarları, Yunanlıları, Sırları, Hırvatları, Çekleri, Macarları, Arnavutları, Boşnakları da etkilemiştir. Öyleki 15. yüzyılda Mulbah'lı Georgius adlı bir Macar, 1481 yılında yazdığı Tractatus adlı eserinde Yunus Emre'nin bazı şiirlerini gotik harflerle kopya edip yazdığı gibi onları Latinceye de çevirmiştir.⁷ Muzaffer Tufan'ın da önemle üzerinde durduğu gibi, örnek şahsiyetler bir kültürün yapısını, dokusunu ve gelişimini anlamının anahtarlarıdır. Onların sosyolojik ve felsefi analizi, aynı zamanda dahil oldukları kültürün analizidir. Bu bağlamda çok kısa olarak şu söylenebilir: Kültür örnek şahsiyetlerini yaratır; örnek şahsiyetler kültürü yeniden yaratır.

Muzaffer Tufan, Balkanların ve Balkan Türklerinin sadece geçmişiyle ilgilenmemiştir; aynı zamanda gelecekleriyle de ilgilenmiştir. Günümüzdeki uluslararası etkin güçlerin yürüttükleri küreselleşme ve Büyük Orta Doğu Projesini bir tehdit olarak görerek bu konuda hem bölge halklarının, hem de Türkiye'nin uyanık olması gerektiğine vurgu yapmıştır.⁸

Muzaffer Tufan'a göre kültür, sosyolojik ve tarihi bir somut şey olmakla birlikte aynı zamanda tamamen ülküsel ve manevi bir varlığa ve niteliğe de sahiptir. Bu açıdan kültürün bir somut ve bir de soyut yönü vardır. Somut yönü toplum ve devletle, zaman ve mekanla sınırlıdır; ancak soyut kültür, yani kültü-

5 Tufan, (M.): "Yunus Emre ve Balkanlar'daki Sarı Saltık", *Age.*, s. 126-140; Tufan (M) : "Anadolu ve Balkanlar'daki Karacaoğlanlar", *Age.*, s. 141-145; Tufan (M.) : "Balkanlar'ın Ortak Dili Nasreddin Hoca", *Age.*, s. 146-156.

6 Tufan (M): "Yunus Emre ve Balkanlar'daki Sarı Saltık", *Age.*, s. 128.

7 Bu şiirler onun "Tractatus de moribus, conditionibus et nequitia Turcorum" adlı eserinde bulunmaktadır.

8 Tufan (M.): "Balkanlar'da Türk Kültürü Bütünlüğünün Genel Sonucu", *Age.*, s. 482-490.

rün ölküsel ve manevi yönü bunlarla sınırlı değildir; soyut kültürün sınırı yoktur; çünkü o, bir ulusun ortak zihniyeti ve bilinciyle sürekli yenilenen sınırsız bir süreçtir. Muzaffer Tufan şöyle der: “Tabii ki kültürel bütünlük kavramı toprak ve devlet birliği ile aynı anlamı taşımaz. Devlet ve toprak birliği başka, kültür birliği başka bir kavramdır.”⁹

İşte bu nedendir ki; Muzaffer Tufan haklı olarak, geçmişin Turancılığının, sadece toprak ve coğrafya olarak anlaşılmasını ve anlamlaştırılmasını eleştirmiştir. Hem kendisinin düşündüklerinin Turancılık olmadığını, hem de Turancılıktan daha önemli olanın dil ve kültür bütünlüğü olduğunu şöyle belirtir: “Kimileri Türk Kültür Bütünlüğünü Turancılığa benzetebilirler. Ancak ikinci akım toprak bütünlüğünü hedef alırken, birinci akım, yani Türk Kültür Bütünlüğü toprak birlikteliğini değil, bunun ötesinde dil ve kültür birliğini hedef almaktadır.”¹⁰ Bu husus gerçekten önemlidir. Çünkü toprak ve coğrafya doğaya aittir, bugün birisini, yarın bir başkasının olabilir; başkasına ait olmayan ve olamayan tek şeyler, kültür ve dildir. Bu yüzden Muzaffer Tufan aynı konuya benzer şekilde tekrar vurgu yaparak şöyle demiştir: “Turancılığı arayıp dururlar! Oysa Turancılık başka, Türk Dil ve Kültür bütünlüğü başkadır. Bir önceki sayfalarda belirtildiği üzere birinci akım toprak bütünlüğünü hedef alırken, ikincisi, yani Türk Kültür Bütünlüğü toprak birlikteliğini değil, bunun ötesinde dil ve kültür birliğini hedef almaktadır.”¹¹ Muzaffer Tufan’a göre bir uluslar devlet ve toprak değiştirebilir; ancak kültürlerini kolay kolay değiştirmezler; yeni devletler veya topraklarda kültürlerin devam ettirirler; o bu hususu şöyle vurgular: “Tabiidir ki kültürel bütünlük kavramı toprak ve devlet birliği ile aynı anlamı taşımaz. Devlet ve toprak birliği başka, kültür bütünlüğü başka bir kavramdır. Örneğin, Kanada’nın Québec adlı özerk bölgesinde yaşayan ve Fransız diline ve kültürüne sahip olanlar Fransa vatandaşı değildirler, ama yine de Fransız kültür bütünlüğünü sağlamaktadırlar.”¹²

Muzaffer Tufan, küreselleşmenin veya küreselleştirmenin bir söylemi olan, ABD’nin stratejistlerin Fukayama’nın “Tarihin Sonu” stratejik anlamlı söylemine itiraz ederek şöyle demektedir: “Tarihin sonu filan gelmemiştir, aksine insan ve millet faktörü var oldukça tarih de dimdik ayakta olacaktır. Ancak millet dediğimiz varlık basit bir kavram değildir. ... Bir millet için Tarih ve Kültür iç içe ve birbirinden ayrılmaz bir bütündür. Bu olgu, maziye, yapıcılığı, bir topluluğun dilini, edebiyatını, felsefesini, sanatını, hukukunu, ahlakını, örf ve adetlerini, atalarından gelen maddi ve manevi mirasını temsil etmektedir. Bu durum, ilk bakışta

9 Tufan (M.): *Agm., Age.*, s. 482.

10 Tufan (M.): “Dil ve Kültürel Bütünlük Sorunu”, *Age.*, s. 185.

11 Tufan (M.): *Agm., Age.*, s. 187.

12 Tufan (M.): *Agm., Age.*, s. 167.

biraz karmaşık görünse de, neticede ahenkli bir oluşumdur; çünkü dil, kültür ve tarih bütünlüğünün temelidir.”¹³

Tarih ve Kültür bu oluşumuyla insanların sadece geçmişiyle ilgili değildir; Muzaffer Tufan’a göre gelecekle de ilgilidir. O, şöyle der: “Tabiidir ki, her büyük milletin geçmişinde olduğu gibi, Türk boylarının arasında belli koşullar altında lehçeler, din ve bazı diğer çeşitlenmeler ola gelmiştir; ama bunlar hem milli varlığı zenginleştirmiş, Türk dil ve kültür bütünlüğünü çok yönlü eserleriyle yaşatarak günümüze kadar getirmiştir, hem de yarınımıza ışık tutmaktadır.”¹⁴

Muzaffer Tufan’a göre, tarih ve kültür’ün en önemli yapıcısı ve aynı zamanda koruyucusu dildir. Dil insanın düşüncesinin biçimi ve içeriğidir. Muzaffer Tufan’a göre tarihsel ve kültürel şeylere sosyal ve sosyolojik olgular olarak bakılabilir; ancak dil böyle değildir. Dil, tarihte, kültürde ve toplumda yansımaları bulur; ancak dil aynı zamanda insanın doğasına ve zihnine ait bir şeydir. İşte bu bakımdan tarih ve kültürden ayrıdır. Dil tarihi ve kültürü yaratandır; fakat tarih ve kültür dili yaratmaz; bunlar aynı zaman da dilin koruyucularıdır. Dil, tarih ve kültürü koruduğu gibi tarih ve kültür de dili korur. O şöyle der : “Dil, toplumun, milletin ürünü olarak kültürün ana unsurlarından biridir: başka bir deyişle, dil, toplumun sadece bir ürünü değil, aynı zamanda ve büyük bir ölçüde toplumun yapıcısı da olmaktadır, zira toplum başarısı faaliyetlerden geçer, bunlar ise dilin kullanılmasına bağlıdır. Dil toplu faaliyetlerin ve münasebetlerin olmazsa olmaz şartı ve aracıdır.”¹⁵ Dil, ulusların kültürel bütünlüğünü sağlayan en önemli şeydir. Dilin, lehçeleri ve şiveleri olabilirse de, kültürel bütünlüğü tam anlamıyla sağlayabilmesinin en temel koşulu, ona göre Dil birliği, yazı dilinde birlik ve yazı dili birliğidir.¹⁶ Dil birliği ve bütünlüğü ulusların ulusal bütünlüğü demektir; dilsel bütünlüğün yok olması veya bozulması bütünlüğün ortadan kalkması anlamına gelir. Muzaffer Tufan buna şöyle vurgu yapar : “Dilsel bütünlük, milletlerin bütünlüğünün ve ortaklığının temel taşlarını oluşturur. Türk milletinin de ulusal dili Türkçe milli benliğinin bel kemiğini oluşturmaktadır. Kültür, insanların kendi etkinlikleriyle değiştirdikleri ve kendi amaçlarına uygun olarak yeniden kurdukları bir doğadır. Bu demektir ki insan kültürle öylesine bir bağlantı içindedir ki, bu onun özünü belirlemektedir. Zamanla bu öz daha da gelişecektir, çünkü millet olma şuuru olgunlaşmaktadır.”¹⁷

13 Tufan (M.): Önsöz, *Age.*, s. 15.

14 Tufan (M.): Önsöz, *Age.*, s. 15.

15 Tufan (M.): “Dil ve Kültürel Bütünlük Sorunu”, *Age.*, s. 158.

16 Tufan (M.): *Agm.*, *Age.*, s. 190.

17 Tufan (M.): Önsöz, *Age.*, s. 16.

Tarih ve Kültür konusunda en önemli meselenin insanların geçmişte ve günümüzde yapmış oldukları ve yapmakta oldukları resim, heykel, gibi sanatlar- da, sanatların içini de yansıtan eserlerin nasıl okuyup, nasıl anlamlandırılmasıyla ilgilidir. Bu da son derece önemli bir husustur. Bunun için Muzaffer Tufan, şöyle bir örnek verir.¹⁸

Dilin Muzaffer Tufan için başka bir önemi vardır. Bu da ana dilin insanlar- da, çalışkanlığın, üretkenliğın, yaratıcılığın üst seviyede ve mükemmel bir biçim- de gerçekleştirilmesi ana dilin iyi bilinmesine bağlıdır.¹⁹

Dilin, kültür ve tarih konularındaki ilişkilerini genel anlamıyla anlatan Mu- zaffer Tufan, özel olarak Türk dili üzerinde de durur ve şöyle der : “Dil ve Kültü- rel Bütünlük genelde olduğu gibi, Türk ulus varlığının da temel taşı, geleceğinin çimentosudur; tarih, eğitim, ekonomi, hukuk, savunma, güvenlik, din, laiklik ve demokrasi ise ulusal yapının mukavemetini destekleyen armatürlerdir. Hepsi bi- rer demir sütunu gibi ulusal yapının dayanağını sağlamaktadırlar.”²⁰

Muzaffer Tufan bunun için de tarihten örnekler verir. Batı insanı için baş- langıçta Kilise’de din dilinin Latince olmasından dolayı bu dilin genel eğitim dili haline getirilmesi, özellikle kütleli alanda bazı toplumlarını cahil bırakmıştır; sadece cahil değil, Hıristiyanlık öncesi gelenek ve göreneklerini unutturmuştur. Bunun için de batı uluslar 14. yüzyıldan itibaren Latinceyi bırakıp ana dillerine dönmeye başlamışlardır.

Muzaffer Tufan’ın vurguladığı bu nokta, hem bugünümüz ve geleceği- miz için, hem de geçmişimiz için önemlidir. Bence İslam dünyasının başlangıçta özellikle Abbasilerin döneminin başlangıcında bilimsel ve felsefi düşüncede büyük gelişmelere sahip olmasından sonra özellikle 13. yüzyıldan sonra yavaş yavaş gerilemeye başlamasının ana nedeni, Batı’da Latincenin olduğu gibi İslam dünyasında da Arapçanın eğitim dili olmasıdır. Bu buruklamayı ve gerilemeyi sa- dece dil faktörüyle açıklayamayız; ancak dilin bundan çok önemli bir payı vardır.

Buna geçmişle ilgili birinci önemli dersek; günümüzle ilgili ikinci önemi geçmişten ders çıkarılmayarak Türkiye’de bugün ana okullarına kadar inen ya- bancı dilde eğitim meselesidir. Bir yabancı dili öğretmek ve öğrenmek ayrı şeydir; yabancı dilde eğitim-öğretim yapmak ayrı şeydir veya ayrı tutulması gerekir. Yabancı dilde eğitim yapmak bilimsel ve düşüncel ilerlemenin ve gelişmenin bir âmili değil; bir engelidir. Bunu fark etmek gerekir.

18 Tufan (M.): “Balkanlar’da Osmanlı Dönemi”, *Age.*, s. 94.

19 Tufan (M.) “Voltaire’in Kandid’i ve 1985 Bulgaristan Soykırımı”, *Age.*, s. 303.

20 Tufan (M.): “Dil ve Kültürel Bütünlük Sorunu”, *Age.*, s. 189.

Dil, milli birlik ve benlik için o kadar önemli ki, Muzaffer Tufan için dilin değişmesi milli kimliğini değişmesiyle anlamlı ve eş değerlidir. Bir de başka bir ulusun diline girse, kimliğini koruyabilir; ancak başka bir ulusun dilini alırsa, o ulustan olur. Bunun çok örnekleri vardır. Muzaffer Tufan'ın verdiği örnekler Gagavuzlar ve Bulgarlardır. Gagavuzlar, din değiştirip Hıristiyan oldukları halde dillerini korudukları için kendilerini Türk kabul ederler; ancak Bulgarlar da Hıristiyan olmuşlardır, fakat Bulgarlar fazla bir şey de yapmışlardır, dillerini bırakıp Slavcaya almışlardır. İşte bunun için Bulgarlar kendilerini Slav hissediyorlar. Oysa eski Batı, Arap ve İran kaynakları istisnasız Bulgarların Türk olduğunu anlatır. Kültür ve kimlik bütünlüğünün korunmasında dil işte bu kadar önemlidir.

Çok haklı olarak Muzaffer Tufan, Türk dil birliğini bozmaya yönelik, yabancı akademik çevrelerin oynadıkları ve oynamakta oldukları akademik oyunlardan da söz eder ve buna dikkat edilmesine vurgu yapar. Bunlardan birisi, özellikle Rus ve ABD vatandaşı bir kısım tarihçilerin Türk soyluların dili Türkçeyi, Türkçe (Turkish) ve Türkçesimsi (Turkic) gibi ayırımlara tabi tutmuş olmalarıdır.²¹ İşin daha garip olan tarafı buna bazı Türk bilginlerin de taraf olmuş olmalarıdır.

Muzaffer Tufan'a göre bu iş önce Rusya'da tezgâhlanmaya başlamıştır: "Bu işle uğraşan Sovyet dil bilimcilerinin çoğu Ermeni ve Yahudi idi. Bunların bir kısmı zamanla ABD'ne göç etmişler ve yavaş yavaş bu sunî Türkic-Türkish ayırımını orada da yaymışlardır. Faaliyetlerini dil bilimsel "akademik" bir cübbeye büründürdüklerinden asıl amaçları Amerikalılar tarafından anlaşılmamış, halen de anlaşılılmamaktadır. Amaçları güçlü bir Türk birliğinin ortaya çıkmasını engellemektir. Trajik olan, Amerikalıların bu amacı anlamamadaki gafleti veya gizli çıkardır."²²

Diğer dillerde olduğu gibi kuşkusuz Türk dilinin de, coğrafyadan coğrafyaya değişen lehçeleri, ağızları, şiveleri vardır. Ancak bütün bunların var olması Türkçeyi Türkçeden farklı bir dil yapmaz. Dili bozulduğu veya bozdukları zaman tarihsel ve kültürel bütünlük de ortadan kalkar. Bu durum karşısında Muzaffer Tufan bu hususlara şu şekilde vurgu yapmak zorunluluğunu hissetmiştir : "Bir millet için Tarih ve Kültür iç içe ve birbirlerinden ayrılmaz bir bütündür. Bu olgu, maziye, yapıcılığı, bir topluluğun dilini, edebiyatını, felsefesini, sanatını, hukukunu, ahlâkını, örf ve adetlerini, atalarından gelen maddi, manevi mirasını temsil etmektedir. Bu durum, ilk bakışta biraz karmaşık görünse de, neticede ahenkli bir oluşumdur, çünkü dil, kültür ve tarih bütünlüğünün temelidir.

21 Tufan (M.) : "Dil ve Kültürel Bütünlük Sorunu", *Age.*, s. 175.

22 Tufan (M.): *Agm., Age.*, s. 173.

Tabiidir ki, her büyük milletin geçmişinde olduğu gibi, Türk boyların arasında da belli koşullar altında lehçeler, din ve bazı diğer çeşitlenmeler olagelmıştır; ama bunlar hem milli varlığı zenginleştirmiş, Türk dil ve kültür bütünlüğünü çok yönlü eserleriyle yaşatarak günümüze kadar getirmiştir, hem de yarınımıza ışık tutmaktadır.”²³

Bu vurgularında söylemek istediği önemli hususları Muzaffer Tufan, kendisi gibi sosyolog olan Lévi-Strauss’tan aktarım olan şu sözleriyle de güçlendirmek istemiştir: “Dünyaca tanınmış Fransız sosyoloğu Claude Lévi-Strauss, birçok saha araştırmasından şöyle evrensel bir sonuç çıkarmıştır: Toplumlarda kan yoluyla akrabalık ve aynı milli dil güçlü bir bağ oluşturmaktadır. Tabiidir ki, dil üzerinde çeşitli faktörlerin (siyasi, sosyal, iktisadi, tarihi, bölgesel vb.) bazı etkileri olur. Bu farklı faktörlerin etkileri yüzünden bir dil çeşitli lehçelere, şivelere, ağızlara bölünür. Dolayısıyla lehçelerin ifade şekilleri değişir, ama kan yoluyla akrabalık ve milli dil topluluklarda yine güçlü bir bağ oluşturmaktadır.”²⁴

Din ve kültür ilişkisi de önemlidir; bu hem metafizik, hem de sosyolojik açılarından önemlidir. Dinin İlâhî kaynaklı olması ve kültürün insan kaynaklı olması bakımından, din doğrudan bir kültür unsuru olmamakla birlikte, aralarında sürekli ve yakın bir ilişki vardır. Din özellikle doğuşu esnasında güçlü olduğu zaman, İslâm gibi örneğin, kültürü etkilemiş ve belirli ölçüde değiştirmiştir: zayıf olduğu zaman örneğin Hıristiyanlık gibi kültür dini etkilemiş ve değiştirmiştir. Bu açıdan din ve kültür meselesi de Muzaffer Tufan’ın ele aldığı bir mesele olmuştur. Konuya, A. Comte, M. Weber, H. Freyer ve A. Kurtkan gibi sosyologların düşüncelerini de göz önüne alarak bakar.²⁵ Din her şeyden önce, bir kültürün taşıyıcısıdır. Bu açıdan İslam, Balkanlar için önemlidir. Bununla birlikte Muzaffer Tufan, her konuda olduğu gibi bu konuda da, bizleri uyarmaktadır. Bu uyarısı, özellikle günümüzde dinin uluslararası siyasette, baskın siyaset aktörleri tarafından dinin siyasete alet edilmesi olayıdır. Buna bir örnek olarak, “İlimli İslâm” projesini gösterir ve bunun Müslümanlar için ne kadar yanılıcı olduğuna vurgu yapar.²⁶

Buraya kadar Muzaffer Tufan’ın dil, tarih, kültür ve kültür bütünlüğü hakkındaki görüş ve düşüncelerini daha çok kendi sözlerinden nakillerle kısaca tanıtmaya çalıştık. Şimdi ise sıra bir değerlendirme yapmamıza geldi. Kuramsal ve uygulamalı anlamda genelde bir kültür sosyolojisi ve özel anlamda

23 Tufan (M.): Önsöz, *Age.*, s. 15.

24 M. Tufan bu alıntıyı Cl. Lévi-Strauss’un “Race et Histoire” adlı eserinden (Paris, 1961) yapmıştır.

25 Tufan (M.): “Sosyolojik Açıdan Din ve Balkanlar’daki Önemi”, *Age.*, s. 463-470.

26 Tufan (M.): *Agm.*, *Age.*, s. 470.

bir Türk kültür sosyolojisi yapmış olan Muzaffer Tufan'a göre, bir insan için olduğu kadar bir toplum için de kültürel bütünlük önemlidir. Çünkü bir insanın olduğu kadar bir ulusun varoluşu ve kimliği kendisini ancak kültürel bütünlük içerisinde gösterebilir. Kültürel bütünlük, bir ulusun bireylerinin toplumuyla ve tarihiyle birlikteliğini sağlar. Bu da, kültürel ve kimliksel yabancılaşmayı önler. Yabancılaşma kavramı, felsefeye Hegel ile girmiştir; bu kavram onda en geniş anlamıyla metafizik bir olgu olarak açıklanmıştır. Muzaffer Tufan söz konusu kavramsal boyutuyla bu kavram üzerinde durmamıştır; pratikte onun için önemli olan kavramın bir tarih ve kültür antitezi olmasıdır. Çünkü Hegel'e göre tarih, doğa, insan ve devlet son tahlilde Tanrı'nın objektif ve subjektif yansımasıdır; bu anlamda yabancılaşmayı ortaya çıkaranın da dolaylı olarak Tanrı'nın kendisi olmuş oluyor. Bu açıdan yabancılaşmayı insanın Tanrı'ya yönelimi engeller. Oysa Muzaffer Tufan'a göre Tanrı her şeyin yaratıcısı olmakla birlikte, insanı yabancılaştıran şey değildir. Başka bir ifadeyle yabancılaşma neticede metafizik bir olgu değil; sosyolojik ve tarihsel bir olgudur. Bu bağlamda yabancılaşma bir insanın önce kültürüne ve tarihine karşı yabancılaştıktan sonra kendi kendisine yabancılaşır.

Böylece yabancılaşma kültürden ve tarihten bireye giden süreçsel bir olgu olduğu için, yabancılaşmayı önleyecek tek şey, tarih ve kültür bilincidir. Böyle bir bilinci de, Muzaffer Tufan'ın dediği gibi ancak kültürel bütünlük oluşturabilir. O halde neticede önemli olan şey, kültürel bütünlüğün nasıl oluşturulabileceği sorusu olmaktadır. Bugün farkında olsak da, olmasak da Türk dünyasının önünde duran en önemli mesele bu soru ve sorundur. Bir düşünür olarak Muzaffer Tufan sadece bize bunu bir sorun olarak sunmuyor; bunun çözüm yollarını ve şeklini de gösteriyor. Ona göre bu çözüm yollarından ilki, Türk dünyasının yazıda ve sözde hep birlikte Türk dilinin bütünlüğüne doğru yola çıkmasıdır. Bu bütünlüğü bozmaya yönelik uygulamaların bir tuzak olduğunu fark ederek onlardan vaz geçmek gerekir; bunların başında yabancı dilde eğitim gelmektedir. Yabancı dillerin öğreniminin ve öğretilmesinin, yabancı dilde eğitimden farklı olduğunun anlaşılması gerekir; bunların birbirinden çok farklı şeyler olduğunun kabul edilmesi gerekir. Yabancı dilde eğitim, dilde ve kültürde yabancılaşmayı öngören bir etmendir ve farkında olsak da, olmasak da neticede dil birliğimizi ve dolayısıyla kültürel bütünlüğümüzü bozmaya yönelik bir politikadır. Yabancı dilde eğitimi savunanların ileri sürdükleri en önemli gerekçe, bununla Türk dünyasının bilimsel ve teknolojik olarak kalkınacağı görüşüdür. Oysa bu bir yanılgıdır; bilimi ve teknolojiyi yapan dil değil; insanın iyi eğitilmesidir.

Muzaffer Tufan'ın vurguladığı ikinci önemli yol, çağımızın koşullarında Türk tarih ve kültür bütünlüğünün, Türk dünyası bütünlüğü hesaba katılarak

yeniden öğretilmesi ve yazılmasıdır. Kültür bütünlüğümüzün ulus bütünlüğümüz gibi işlenmesi ve öğretilmesidir. Örneğin Fatih Sultan Mehmet'in, bir Kazak'ın da büyüğü olduğunu öğretirken, bir Türkiye Türk'üne ve bir Balkan Türk'üne, Stalin'in attırdığı kurşunlarla şehit olan ve kurtuluş savaşımız esnasında Türkiye'yi destekleyen "Uzaktaki Kardeşime" adıyla bir şiir yazan meşhur Kazak şairi Mağcan Cumabay (1893-1938) 'ında büyüğü olduğunun öğretilmesidir. Bu şekilde tarih anlaşılıp anlatıldığı zaman ancak istenen milli birliği ve beraberliği oluşturmanın yolunu açmış oluruz.

Üçüncü yol, Türk dünyası kendi arasında ilişkilerini artırmalıdır; bu ilişkiler, ortak bilimsel toplantılar, ticari ve iktisadi alışverişler, turizm gibi akla gelebilecek her türlü ortak etkinlik çeşidi olabilir. Atasözümüz "Çok yaşayan değil; çok gezen bilir." Zaten buna vurgu yapı gelmiştir. İlişkiler, uzun tarihi süreçte kesilmiş irtibatı kuşkusuz yeniden sağlayacaktır.

Muzaffer Tufan'ın yazılarında doğrudan ve dolaylı bizlere önerdiği bu mühim yollar, bize onun ne kadar Türk ulusu ve kültür bütünlüğü için çalıştığını; ayrılığımızın kaygısını ve ızdırabını çektiğini göstermektedir. Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, Muzaffer Tufan meselelerimize, sadece kuramsal açıdan bakmamıştır; aynı zamanda pratik çözümler de önermiştir. Kuramsal düşünürken Muzaffer Tufan, bunu ülküselci bir sosyolog tavrıyla yapmıştır; pratik düşünürken bunu da gerçekçilik tavrıyla yapmıştır. Onun kültür sosyoloğu, idealizm ve realizmi birleştirmiştir. Muzaffer Tufan, aslında sadece bir kültür sosyoloğu değildir; aynı zamanda bir Türk kültürü filozofudur. Umarım gelecek nesiller onun değerli eserlerinden ve fikirlerinden gerekli ilhamı alırlar.

Öz

Çağdaş Bir Kültür Sosyoloğu: Muzaffer Tufan

Bu makalede kısaca Gotivar asıllı bir Türk sosyoloğu Muzaffer Tufan'ın (1936-2012) genel olarak Türk kültürü ve özellikle de Balkan Türk kültürüne bakışını tanıtmak ve onun Türk kültürünün birliğine yönelik fikirlerini değerlendirmektedir.

Anahtar Sözcükler: Kültür, Türk Kültürü, Balkan Türk Kültürü, Muzaffer Tufan.

Resumé

Un sociologue culturellement contemporain: Muzafar Tufan

Dans cet article nous voulons présenter la vue d'un sociologue Turque, d'origine de Gostivar, Muzafar Tufan (1936-2012) sur la culture Turque en général et la culture Turque Balkanique en particulier et évaluer ses idées sur l'unité de la culture Turque.

Les Mots Clés : Culture, Culture Turque, Culture Turque Balkanique, Muzaffer Tufan.

Kaynaklar

- Tufan Muzaffer, "Kültür Tarihi ve Kültür Sosyolojisi Alan Araştırması", *Balkanlarda Türk Kültür Bütünlüğü*, İstanbul, 2010.